

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Бурятия

Администрация муниципального образования "Тункинский район"

МБОУ «Шулутовская НШ-ДС»

РАССМОТРЕНО

на педагогическом
совете

Протокол №1

от «31» 08 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО

и.о.директора

Ябжанова О.Ц.

Приказ №13

от «31» 08 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Бурятская литература»

для обучающихся 1-4 классов

улус Шулута 2023

Буряад хэлэн (1 класс)

Планируемые результаты учебного предмета ЮРЭНХЫЛЭГДЭҺЭН ШАДАБАРИНУУД (УНИВЕРСАЛЬНЫЕ УЧЕБНЫЕ ДЕЙСТВИЯ)

Үхибүүнэй өөрын хүгжэлтын дүнгүүд (личностные результаты) - өөрын ба хүнүүдэй ажабайдалда түрэл хэлэн ямар үүргэтэйб гэжэ ойлгоно (хэлэнэй аргаар хажуудахи хүнтээ харилсанаб, бэшэмэл текстын удха үзэнэб гэжэ ойлгоно).

Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УДД):

- багшатаяа хамта хэшээлэйнгээ зорилго табиха;
- хэшээлдээ юу хэһэнээ хойно хойноһоонь тоолохо;
- юу хэхэ гэшэбиб гэжэ уридшалан хэлэхэ (прогнозировать);
- өөрынгөө, нүхэдэйнгөө ажал багшатаяа сугтаа урид зохёогдоһон тусхай критеринүүдээр шалгаха;
- багшын үгэһэн түсэбөөр, алгоритмаар хүдэлжэ шадаха.

Оршон тойрониё шудалха шадабари (познавательные УДД):

- номоор хүдэлхэ (номой гаршагай, тусгаар тэмдэгүүдэй үүргэ ойлгохо);
- зураг хаража гү, али текст уншажа, асуудалнуудта харюу олохо;
- багшатаяа болон нүхэдтээ хамта дүн гаргаха;
- үгөөр хэлэгдэһэн ойлгосо схемэ, таблица, модель болгохо, тиин һөөргэнь модель соо харуулатай ойлгосо үгөөр хэлэхэ;
- текстын удха дамжуулха.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- өөрынгөө һанаа бодол аман хэлэлгээр, тийхэдэ багахан текст зохёожо, бэшэгэй хэлэлгээр харуулха;
- хажуудахи хүнүүдээ шагнаха, тэдэнэй хэлэһэниё ойлгохо;
- уран гоёор уншаха, хөөрэхэ;
- классайнгаа үхибүүдтэй, багшатаяа яагаад ажалаа эмхэдхэхэ, ямар журамуудыё сахиха тухайгаа хэлсэхэ;
- хоёр хоёроороо, бүлэг бүлэгөөр хүдэлхэ, тийхэдээ олон ондоо «тушаал» бэе дээрээ абаха: ударидагшын, даабари дүүргэгшын, бэшээшын г.м.

Буряад хэлээр шадабари (предметные результаты):

- мэдүүлэл болон текст илгаруулха;

- уншанаһанайнгаа удхаар багшын асуудалнуудта харюусаха;
- үгын абяануудые нэрлэхэ, илгаха, абяан ба үзэг гэһэн ойлгосонуудые бусайдуулхагүй, үгэ үенүүдтэ хубааха;
- аялган абяануудай гол үүргэ ойлгожо абаха, тэдэнэй тааралдаха, хубариха ёһо ойлгохо, тэрээн дээрэ үндэһэлэн уншаха;
- мэдүүлэл бэшэг дээрэ харуулха;
- мэдүүлэлэй һүүлдэ сэглэлтын тэмдэг табиха;
- буулгажа бэшэхэ.

Һурагшад нэгэдэхи класс дүүргэхэдээ, буряад хэлээр иимэ мэдэсэ,

шадабари ба дадалтай болоһон байха:

- буряад хэлэнэй бүхы абяанууд ба үзэгүүд, тэдэнэй илгаае (абяануудые хэлэнэбди, дууланабди, үзэгүүдые харанабди, бэшэнэбди) хэлэжэ ба бэшэжэ шадаха;
- аялган ба хашалган абяанууд, үзэгүүдые илгаха дадалтай болоһон байха;
- түргэн ба удаан аялгануудые, дифтонгнуудые зүбөөр хэлэжэ, бэшэжэ шадаха;
- хатуу ба зөөлэн хашалгануудые зүбөөр илгаха дадалтай болоһон байха;
- зөөлэн хашалгануудые бэшэг дээрэ **ё, ю, я, и** аялгануудаар ба зөөлэн тэмдэгээр бэшэг дээрэ тэмдэглэдэг ёһо гуримые хэрэглэжэ шадаха;
- ехэ ба бага үзэгүүдые, бүхэли үгэнүүдые нэгэ жэгдээр, алдуугүйгөөр бэшэжэ шадаха;
- багшын уншалга доро (диктовко) 3-4 үгэтэй мэдүүлэлнүүдые зүбөөр, алдуугүйгөөр бэшэжэ шадаха;
- мэдүүлэлэй эхин үгэдэ ехэ үзэг бэшэхэ, һүүлдэнь точка табиха дүршэлтэй болоһон байха.

СОДЕРЖАНИЕ УЧЕБНОГО ПРЕДМЕТА

1.Бэлэдхэлэй үе

Энэ үеын гол зорилго – үхибуудэй хэлэлгэ хүгжөөлгэ, тэдэниие шагнуулжа, илгаруулжа, сасуулжа, хэлүүлжэ хургаха. Хэшээлнүүдтэ үгэ, үе, абяан, аялган ба хашалган абяанууд, мэдүүлэл гэһэн ойлгосонууд үгтэнэ. Юумэн ба тэрэниие нэрлэһэн үгэ гэһэн ойлгосонуудые илгаруулжа харуулха. Түрүүшын схемэ эндэ харуулагдана. Тон иимээр лэ абяанууд сооһоо хүнэй хэлэлгын абяан илгагдана, баһал модельтэй болохо. Үхибүүд үгэнүүдые нэрлэнэ, удхыень ажаглана.

Үгэнүүд ондо ондоо юумэ нэрлэдэг гэжэ ойлгуулха: юумэ, юумэнэй шанар, юумэнэй үйлэ. Модель соо үхибууд тэрэ илгарал харуулна. Энээнһээ хойшо абяануудай тэмдэгүүд модель гээд нэрлэгдэхэ, зүгөөр бусад ондоо схемэнүүд байха. Схемэ зуража һурана, схемээр һурагшад хөөрэнэ.

Үгэнүүдэй хоорондох холбоо. Үгэнүүд хоорондоо холбоотой гэжэ ойлгуулха. Буряад хэлэндэ гол түлэб юумэ нэрлэһэн үгэнүүд үйлэ нэрлэһэн үгэнүүдтэй холбоотой. Тиихэдэ шанар нэрлэһэн үгэнүүдтэй холбоотой. Зүгөөр үйлэ болон шанар нэрлэһэн үгэнүүд холбоогүй.

Мэдүүлэл гэжэ ойлгосотой танилсуулха. Схемэ табюулха, үгтэһэн схемээр үхибууд мэдүүлэл зохёохо, багша хоороо эмхидхэхэ.

Абяанууд. Үгэ абяануудһаа бүридэдэг. Абяанууды илгаруулха, нэрлүүлхэ, үгүүлхэ. Үе гэжэ ойлгосотой болгохо. Үгэнүүды үенүүдтэ хубаалгаха.

2. Үзэглэлэй үе

Аялган ба хашалган абяанууд, тэдэниие тэмдэглэһэн үзэгүүд. Түргэн ба удаан аялганууд. Дифтонгнууд. Эрэ, эмэ, эрсэ аялганууд. Хашалган абяан ба үзэгүүд. Хатуу ба зөөлэн хашалганууд. Хонгёо ба бүдэхи хашалганууд. Зөөлэн ба хатуу тэмдэгүүд.

Үзэглэлэй үедэ багша уншуулжа, бэшүүлжэ хургана, хэлэлгэ хүгжөөнэ, уншаха дуратай болгоно.

Үзэгүүд аялганай тааралдалай заршам баримталан үзэгдэнэ. Эгээ түрүүн эрэ аялган абяанууд болон үзэгүүд үзэгдэнэ. Уншуулжа хургахадаа аялганай тааралдалай заршам баримталха: аялган үзэг хараха, уншаха. Үенүүдээ холбон үе болгоно. Үенүүдэй янзанууды харуулха.

Буряад грамотада хургалгын үедэ хэлэнэй талаар ухибууд гансашье уншажа, бэшэжэ нурана бэшэ, тиихэ зуураа буряад хэлэнэй фонетикын, лексикын, морфологиин, синтаксисэй, орфографии болон пунктуациин үзэгдэлнүүды, асуудалнууды үзэнэ.

№	Темэ	Хэшээлэй тоо	
1	Бэлэдхэлэй үе	4 час	Багшын урда иимэ зорилгонууд табигдана: 1. Үхибүүдэй аман хэлэлгэ, ухаан бодолы хэшээл бүхэндэ хүгжөөхэ. 2. Шэнэ үгэнүүдэй удхатай танилсуулха, тэдэниие хэлэлгэдээ хэрэглэхэ дадалтай болгохо. 3. Багшын асуудалда гүйсэд харюу үгэхэ шадабаритай болгохо. 4. Онһон ба жороо үгэнүүды ойлгуулжа, таабаринууды таалгажа хургаха. 5. Үнгэтэ сюжетнэ зурагууды хэрэглэжэ, үхибүүдэй

			<p>аман хэлэлгэ, ухаан бодолыень хүгжөөхэ.</p> <p>6. Хэлэлгэ сооһоо мэдүүлэл, мэдүүлэл сооһоо үгэнүүдыень илгаха шадалтай болгохо.</p> <p>7. Үгэнүүдые үе үеэрнь хубааха, үеһөө абья илгаха дадалтай болгохо.</p> <p>8. Аялган ба хашалган абьяануудай илгаа схемэнүүдээр харуулжа хургаха.</p> <p>9. Хашалган ба аялган хоёрой ниилэлдэхэдэ гуримые бэлэн схемэ дээрэ харуулжа шадаха болгохо.</p> <p>10. Мэдүүлэл схемээр харуулха, зохёохо дүршэлтэй болгохо.</p> <p>11. Пропись соохи үзэгүүдэй хубинуудые, дүрсэнүүдые (үзэг нэрлэнгүй) бэшэхэ, мүн элдэб юумэнүүдые зураха.</p> <p>Бэлэдхэлэй үеын түрүүшын хэшээлһээ эхилжэ, бэшэлгэдэ бэлэдхэл хэгдэхэ ёһотой. Үзэгүүдэй элементнүүдые бэшүүлжэ хургаха. Пропись – дэбтэр соохи даабаринуудые түрүүн багшын хүтэлбэри доро, удаань өөһэдөө бэшэжэ шадаха ёһотой. Прописиин түрүүшын нюурнуудта үгтэһэн жэшээнүүдые дүүргэхэдээ, түрүүн багша самбарта бэшэжэ харуулха. Уридшалан багша самбарта эли тодоор зуража, жэшээ харуулха ёһотой, хаанаһаа эхилээд, хаана хүрэтэр яаж бэшэхэб гэжэ ойлгуулха.</p>
2	Үзэглэлэй үе	106 час	<p>Уншалгада хургалга. Грамотада хургалга частотно принципэй үндэһэн дээрэ бээлүүлэгдэхэ болоно. Уншуулжа хургахадаа, фонетическэ принцип (аялганай тааралдал, хубарил) анхаралда абтаха ёһотой.</p> <p>Түрүүшээр аялган абьяанууд болон үзэгүүд түргэн ба удаан, дифтонг (<i>а, аа, о, оо, у, уу, ай, ой, уй</i>) эрэ аялган абьяанууд үзэгдэхэ. Тэдэнэй удаа эмэ (<i>э, ээ, эй, ү, үү, үй, өө</i>) аялганууд үзэгдэхэ. Йотирована (<i>я, яа, ё, ёо, е, еэ, ю, юу</i>) аялган үзэгүүдые эрэ ба эмэ абьяануудаар хубаан үзүүлхэ хэрэгтэй.</p>

		<p>Хашалган абяануудтай болон үзэгүүдтэй танилсалга сонорно хашалганууднаа (<i>н, м, л</i>) эхилхэ.</p> <p>Эдэ хашалган үзэгүүдтэй (абяануудтай) танилсуулжа эхилхэдээ, хашалган аялган хоёр ниилэлдэжэ, үе болодог тухай ойлгуулха тон шухала (<i>на, наа, но, ноо, ну, нуу, ма, маа, мо, моо, му, муу, ла, лаа, ло, лоо, лу, луу</i>), тэдэниие схемэ, модель дээрэ харуулха шадабаритай болгохо.</p> <p>Түрүүшын бүлэг хашалгануудай хүүлээр <i>х, ш, р, г, д, т, з, ж, б, н, с, һ</i> хашалганууд, хүүлэй хүүлдэ гансал абтаһан үгэнүүдтэ хэрэглэгдэдэг (<i>к, в, ф, ч, ц, ц</i>) хашалганууд үзэгдэхэ болоно.</p> <p>Грамотада хургалгын үедэ багша хадаа үхибүүдэй аман хэлэлгэ хүгжөөлгэдэ гол анхаралаа табиха тон шухала. Хэлэлгэ хүгжөөлгын хүдэлмэри хэшээл бүхэндэ ябуулагдабал, грамотада хургалга үрэ дүнтэйгөөр бэелүүлэгдэхэ болоно. Тус хүдэлмэри найнаар ябуулхын тула элдэб янзын гоё зурагуудые, аман зохёолһоо таабаринуудые, оньһон ба жороо үгэнүүдые, богонихон шүлэгүүдые, онтохонуудые, диафильмнуудые, элдэб техникескэ хэрэгсэлнүүдые хэрэглэхэ.</p> <p>Үзэглэлэй үе – тон харюусалгатай грамотада хургалгын шата гээшэ.</p>
--	--	--

ТЕМАТИЧЕСКА ТҮСЭБЛЭЛГЭ

№	Хэшээлэй темэ	Үгтэһэн саг
	Бэлэдхэлэй үе (4 час)	
1	Абяанай тэмдэгүүд	1
2	Аялган ба хашалган абяанууд	1
3	Гэр бүлэ	1
4	Үдэрэй журам	1
	Үзэглэлэй үе (106 час)	

6	А, а аялганууд	1
7	А, а аялганууд	1
8	Аа, аа аялганууд	1
9	Аа, аа аялганууд	1
10	Ай, ай дифтонгнууд	1
11	Ай, ай дифтонгнууд	1
12	А, Аа, Ай үзэгүүд	1
13	А, Аа, Ай үзэгүүд	1
14	О, о аялганууд	1
15	О, о аялганууд	1
16	Оо, оо аялганууд	1
17	Оо, оо аялганууд	1
18	Ой, ой дифтонгнууд	1
19	Ой, ой дифтонгнууд	1
20	О, Оо, Ой үзэгүүд	1
21	О, Оо, Ой үзэгүүд	1
22	У, у аялганууд	1
23	У, у аялганууд	1
24	Уу, уу аялганууд	1
25	Уу, уу аялганууд	1
26	Уй, уй дифтонгнууд	1
27	Уй, уй дифтонгнууд	1
28	У, Уу, Уй үзэгүүд	1
29	Словарна диктант	1
30	Н, н хашалганууд	1
31	Н, н хашалганууд	1
32	М, м хашалганууд	1
33	М, м хашалганууд	1
34	Л, л хашалганууд	1
35	Л, л хашалганууд	1
36	Н, М, Л хашалганууд	1
37	Словарна диктант	1
38	И, и , Ии, ии аялганууд	1
39	И, и , Ии, ии аялганууд	1

40	Х, х хашалганууд	1
41	Х, х хашалганууд	1
42	Ш, ш хашалганууд	1
43	Ш, ш хашалганууд	1
44	Р, р хашалганууд	1
45	Р, р хашалганууд	1
46	Һэргылэлгын диктант	1
	2 четверть	
47	Г, г хашалганууд	1
48	Э, э аялганууд	1
49	Э, э аялганууд	1
50	Ээ, ээ аялганууд	1
51	Ээ, ээ аялганууд	1
52	Эй, эй дифтонгнууд	1
53	Эй, эй дифтонгнууд	1
54	Э, Ээ, Эй үзэгүүд	1
55	Һэргылэлгын диктант	1
56	Т, т хашалганууд	1
57	Т, т хашалганууд	1
58	Д, д хашалганууд	1
59	Д, д хашалганууд	1
60	Б, б хашалганууд	1
61	Б, б хашалганууд	1
62	С, с хашалганууд	1
63	С, с хашалганууд	1
64	Ү, ү аялганууд	1
65	Ү, ү аялганууд	1
66	Үү, үү аялганууд	1
67	Үү, үү аялганууд	1
68	Үй, үй дифтонгнууд	1
69	Үй, үй дифтонгнууд	1
70	Өө, өө аялганууд	1
71	Өө, өө аялганууд	1
72	Һ, һ хашалганууд	1

73	Ойлгуулха диктант	1
74	Ы аялган	1
75	З, з хашалганууд	1
76	Ж, ж хашалганууд	1
77	К, к хашалганууд	1
78	Я, я аялганууд	1
79	Яа, яа аялганууд	1
80	Ё, ё, Ёо, ёо аялганууд	1
81	Шалгалтын диктант	1
	3 четверть	
82	Е, е аялганууд	1
83	Еэ, еэ аялганууд	1
84	Ю, ю аялганууд	1
85	Юу, юу аялганууд	1
86	Ойлгуулха диктант	1
87	В, в хашалганууд	1
88	П, п хашалганууд	1
89	Ф, ф хашалганууд	1
90	Ч, ч хашалганууд	1
91	Ц, ц хашалганууд	1
92	Щ, щ хашалганууд	1
93	Ь, Ы тэмдэгүүд	1
94	Ь, Ы тэмдэгүүд	1
95	Диктант	1
96	Табан хушуу мал	1
97	Табан хушуу мал	1
98	Буряад арадай ёһо заншалнууд	1
99	Бэшэлгээр ажал	1
100	Сурхарбан	1
101	Бэшэлгээр ажал	1
102	Бэшэлгээр ажал	1
103	Бэшэлгээр ажал	1
104	Бэшэлгээр ажал	1
105	Бэшэлгээр ажал	1

106	Дабталга	1
107	Дабталга	1
108	Дабталга	1
109	Дабталга. Шалгалтын диктант	1
110	Үзэглэлэй хайндэр.	1
	Мүшэхэн. Буряд хэлэн (55 час)	
111-112	Гэр бүлэ. Г.Чимитов «Минии хүгшэн эжы». Ямар абяе аялган абяан гэнэб?	2
113	Д.Могоева «Сэсэгмаа». Түргэн абяан.	1
114-115	Э.Дугаров. «Та гэжэ ябанаб». Одхон. Удаан аялган.	2
116	Саһата үбэл. Д.Мижидон «Үбэл». Өө үзэг.	1
117	«Баабгай». Ж.Зимин «Санашан». Ы үзэг.	1
118-119	Һайхан сэдхэлэй хайндэр. Дифтонг абяанууд.	2
120-121	Арбан хоер жэлнүүд. Диктант. Алдуу дээрэ хүдэлмэри.	2
122	Эсэгэ ороноо хамгаалагшад. Уй,үй дифтонгнууд.	1
123	Б.Мунгонов «Урихан хабар».Эрэ, эмэ, эрсэ аялганууд.	1
124-125	Сэсэгууд тухай шулэгууд. Г.Дашабылов «Мартын найман». Аялганай тааралдал.	2
	4 четверть	
126-127	Л.Толстой «Яһахан». Аялганай һубарил.	2
128	Д.Ошоров «Зураг». Хашалган абяан.	1
129	Ш.Нимбуев «Гурбан нүхэд». Хонгёо ба бүдэхи хашалганууд.	1
130	Түрүүшын космонавт. Хонгёо ба бүдэхи хашалганууд.	1
131-132	Ж.Б.Санжин. «Аягүй ушар». Элүүр энхын зам. Хонгёо ба бүдэхи хашалганууд.	2
133	А.Тороев. «Табан хурган». [X], [h] хашалганууд.	1
134-135	«Хуурша хүбүүн» (онтохон). Я, яа, е, еэ, ё, ёо,	2

	ю, юу, и, ии үзэгүүд ямар «ажалтайб»?	
136	Д.Ошоров «Хургаалтай хүбүүн». Йотированна үзэгүүд.	1
137-138	Арадай аман зохёол. Зөөлэн тэдэг (ь).	2
139-140	«Будамшуу» (онтохон). Илгaнaн зөөлэн тэмдэг.	2
141	«Баабгай жэрхи хоёр» (онтохон). Үгэнүүдые үе үеэрнь нүүлгэлгэ.	1
142-143	А.Тороев «Ажалша тоншуул». Үгэнүүдые үе үеэрнь нүүлгэлгэ.	2
144	Д.Ошоров «Зүгышые хүндэ туһатай». Буряад алфавит.	1
145	Д.Хилтухин «Һархяаг». Буряад алфавит.	1
146	«Ямаанай хүн - эм». Хэн? Юун? гэхэн асуудалнуудта харюусаһан үгэнүүд.	1
147	Д.Ошоров «Шубуудай аша туһа». Юу хэнэб? Яанаб? гэхэн асуудалнуудта харюусаһан үгэнүүд.	1
148	Ц-Д.Будаев «Хараасгай». Манай нютагай шубууд. Ямар? гэхэн асуудалда харюусаһан үгэнүүд.	1
149-150	М.Ильин «Хүрьһэн». Абтаһан үгэнүүд.	2
151	«Крокодил». Диктант	1
152	Дабталга. Алдугаа заһалга.	1
153	Р-Х.Очирова «Буряад оромни». Ехэ үзэгөөр бэшэгдэдэг үгэнүүд.	1
154-155	«Улаан-Үдэдэ». Х.Намсараев «Торгон, торгон тугаараа». Ехэ үзэгөөр бэшэгдэдэг үгэнүүд.	2
156	«Байгал далаймнай хэтэдээ мүнхэ байг!» Ехэ үзэгөөр бэшэгдэдэг үгэнүүд.	1
157-158	Б.Санжин «Зунай үдэр». Ц-Ж.Жимбиев «Зун». Юрэ хөөрэхэн мэдүүлэл.	2
159	Л.Шагдаров «Ая ганга». Асууһан мэдүүлэл.	1
160	«Зунай амаралтада». Шангадхаһан мэдүүлэл.	1
161	Д.Улзытуев. «Сэсэг малгай». Хэлэлгэ бэшэг	1

	дээрэ яаж харуулагданаб?	
162	В.Жалсанов «Хүршын хүбүүхэн». «Хүн хара гүрөөһэн хоёр»	1
163	Л.Толстой «Худалша хүбүүн»	1
164	Д.Ошоров «Тахяанууд», «Зундаа унтадаг амитан».	1
165	«Хүнэй нүхэр»	1

Хэрэглэгдэһэн учебнэ методическа литература

Нэгэдэхи классай хурагшадай хэрэглэхэ номууд:

- Үзэглэл. 2 хуби. 1 класс. / ОчироваЕ.Б., Очирова В.Н., Доржиева Л.Д., Аюшиева С.И. – Улаан-Удэ : «Бэлиг» хэблэл, 2012. Мүшэхэн. 1 класс. / ОчироваЕ.Б., Очирова В.Н., Доржиева Л.Д., Аюшиева С.И. – Улаан-Удэ : «Бэлиг» хэблэл, 2012.

Багшын хэрэглэхэ номууд:

- Е.Б.Очирова, В.Н.Очирова, Л.Д.Доржиева, С.И.Аюшиева «Үзэглэл», методическа дурадхалнууд, 1 класс
- Д.Д. Ошоров **Буряад хэлэн, уншалга, хэлэлгэ хүгжөөлгэ. Буряад нургуулин програмнууд, 1 – 4 классууд** Улаан - Үдэ «Бэлиг» 2004
- Э.Р. Раднаев **Буряад хэлэнэй фонетикэ** Улан - Үдэ «Бэлиг» хэблэл 2007
- С.Г. Будаин Ж.Д. Жамбуева Я.Ц. Ивахинова Ц.В. Лубсанова **Буряад хэлээр текстнүүд** Улаан - Үдэ «Бэлиг» 2006
- С.Ц. Содномов **Диктантнуудай суглуулбари 1 – 4 классууд** Улаан - Үдэ «Бэлиг» 2002
- С.Д. Бабуев, С.С. Балагунова, Ц.Ц. Бальжинимаева, Ц.Б. Будаев, А.Н. Содномов **Буряад хэлэнэй тайлбари толи** Улаан – Үдэ Буряадай номой хэблэл 1992

Литературна уншалга (2 класс)

ОРШОЛ

Нуулэй уедэ оршон тойрон боложо байһан хубилалтанууд хүнүүдэй хоорондохи

харилсаанда нигүүлэсхы нимгэн сэдхэлэй, урин дулаан хандалгын усөөн болоһые гэршэлнэ. Социологууд зоной ажабайдалда хомхой хобдог, хара һанаан, атаа жутөөнэй дэлгэржэ, арюун һайхан сэдхэлэй хомор боложо байхы тэмдэглэнэ. Ушар тиимэхээ, энэ орёо асуудал шийдхэхын тула һурагшадые уран һайханда хамжуулха, тэрэнэй тоодо уран зохёолдо дурлал хүмүүжүлхэ болоно. Юундэб гэхэдэ, «именно искусство аккумулирует в себе духовный опыт человечества и передает его следующим поколениям. Все прикладное значение искусства в конечном счете сводится к его воспитательному воздействию» гэжэ эрдэмтэ психолог Л.С. Выготский бэшэһэн байна.

Нигүүлэсхы сэдхэл, арюун бодол, зохёохы арга шадал хүмүүжүүлгын гол зэбсэг уран угэ болоно. Ухибууд бага наһанһаа түрэлхи хэлэнэйнгээ баялигтай, илангаяа уран угын удха шанартай танилсажа, уран зохёолнуудые бээ даагаад саг ургэлжэ уншаха дадалтай болгохоор хараалагдана.

Уран зохёолнууд һурагшадта мэдэсэ угэхэхөө гадна, тэдэндэ уран зохёолнуудай дурсын (образ) нулөө доро түрэл арадтаа, түрэлхи хэлэндээ унтаршагуй дурлал, һайн һайхан абари зан хүмүүжүүлхэ болоно. Дээдэ хэмжээнэй уран зохёолнуудые уншажа, сэдхэлээрээ мэдэржэ, буряад арадайнгаа, элинсэг хулинсагайнгаа ёһо заншалнуудые, сэсэн һургаалнуудые гунзэгыгөөр ойлгожо, бодожо узэжэ, оршон тойронхи байдалда бээ абажа, ерээдуй аха наһанайнгаа ажаһуудалда хэрэглэжэ һураха болоно. Гэхэтэй хамта, уран зохёолой бээдэ абадаг ухаан сэдхэлэй арга шадал эрхим уншагша ашаглажа шадаха. Энэ ушарһаа уламжалан, эхин һургуулийн гол зорилгонуудай нэгэн гэхэдэ, уран зохёолнуудые дуурэн хадуун абаха, сэдхэлээрээ уншаха уншагшые хүмүүжүүлгэ болоно.

Эхин һургуулийн урда заншалта ёһоороо бага наһанай һурагшадые уншуулжа һургаха гэхэн зорилго табигдана. Мунөө шэнэ хараа бодолнуудай дэлгэржэ байһан уедэ уншалгада һургалгын ябасые хоёр шэглэлтэйгээр хараха шухала:

1) уншалгада һургалга гурбан хэмжээгээр ябуулха:

- уншалгада һургалга, уншалгын дадал бурилдуулгэ болон нарижуулга,
- уран зохёолой текст хадуун абаха шадабари хугжөөлгэ,
- бээ даагаад уншаха шадабари бурилдуулгэ;

2) һурагшадта литературна мэдээ угэхэ, тусхайлан хэлзхэдэ, бага наһанай һурагшадтай литературна һуралсал болон литературна хугжэлтэ хангаха.

Дурдагдаһан гол шэглэлнууд ундэһэн буряад эхин һургуулида хэрэглэхэ шэнэ литературна уншалгын программа [Содномов С.Ц. Литературна

уншалга. - Улаан'-Удэ: Бэлиг, — 2005.] болон һуралсалай номууд соо баримталагданхай. Программын байгуулга болон һургаха технологи хоёр гол заршамууд дээрэ ундэһэлэнхэй: художественно-эстетическэ болон литературоведческэ. Нэгэдэхинь уран зохёолые угын искусство гэжэ ойлгохые хангана, хоёрдохинь литературна зохёол анализ хэлгэдэ комплексно хандалга элирүүлнэ.

Художественно-эстетическэ заршам эхин һургуулийн һурагшадай уншаха зохёолнуудые шэлэжэ абалгыг тодорхойлоод, уран зохёолой текстнуудые уншалгада оруулна.

Уран зохёолой текстнууд уншагшын урда оршон тойронхи байдалай баялиг нээжэ угэхэһөө гадна, амидарха арюухан гэхэн мэдэрэл түрүүлжэ, ажабайдалай гоё һайхание, ажабайдалда, хун зоной харилсаанда, еерын хандаса ухибуун бүхэнэй угэжэ шадаха дуршэл бурилдуулхэ болоно.

Литературоведческэ заршам эхин шатын һуралсалай онсо өөрэ зүйл мэдэржэ, уран һайханай текстнуудые анализ хэлгэдэ бэелүүлэгдэнэ. Уран гоё угөөр художественно дурсэнууд байгуулагдана. Уран угын аргаар, тэрэнэй нулевлхэ шадабаряар автор өөрынгөө һанал бодол, сэдхэлэй байдал харуулжа, зохёолой идейнэ удха байгуулна гэжэ уншагша мэдэрхэ. Тиихэдээ угэ аминдань хараха бэшэ, харин зохёолой образно системэ соо хараха, контекст **соогоо** ямар удха шанартайб гэжэ элируулхэ.

Литературоведческэ заршам литературна творчествын бүхы һалбаринуудые - аман зохёол, буряад литературы классика, мунөө уеын хуугэдэй буряад литература, баруун болон зүүн гадаада гурэнуудэй, России арадуудай литературна зохёолнуудые үзэхөөр хараална. Мун баһа литературы гол жанрнууд, расказууд, шулэгууд, баснинууд, драматическа зохёолнууд (хэһэгуудын) уншагдаха. Энэ заршам хутэлбэри болгожо зохёолой анализ хэхэдээ, уран зохёолой темэ, проблематика, идеяна удха, художественно тухэл, уран арга, композици анхарха

Литературна уншалга уран зохёолшын зохёохы замтайн онсотой танилсуулха эрилтэ табинагуй, юундэб гэхэдэ һурагшад ушөө олон ном уншаагуй, ажаһуудалай дуршэлөөр бага байна. Тиигэбзшье, эхин һургуулийн һурагшадай һананай онсо хараадаа абажа, уран зохёолшын намтартай, зохёохы замтайн юрэнхыгөөр танилсуулха.

Литературна уншалгын туруушын хэшээлнуудһээ бага һананай һурагшадай хэлэлгын дадал бурилдуулгэдэ гол анхаралаа хандуулха, тэрэнэй шухалань - уншалгын дадал хугжвөөлгэ болоно.

Нэгэдэхи класста багша тайлбарилан уншалгын методээр ажаллажа, һурагшадаа бүхэли угэнүүдээр, шангаар уншуулжа һургаһан байха; хоёрдохи класста литературна

уншалгын хэшээлнүүдтэ уншалгын синтетическэ аргуудыг хэрэглэжэ, угэнүүдыг, холбуулалнуудыг, медуулэлнуудыг гуймгэ тургэнөөр, интонационно зубөөр уншуулха; гурбадахи класста шэмээгуйгөөр аман соогоо уншаха дадал олгохо; дурбэдэхи класста гуймгэ уншалгын шанар дээшлүүлхэ, ашаг урэтэйгөөр (рациональные) уншаха аргуудта хургаха, Литературна уншалгын хэшээлнүүдтэ гансал гуймгэ уншалгын шанар бурилдүүлхэ бэшэ, мун зуб ойлгон, уранаар уншалгын шанарнуудыг бэлүүлхэ.

Уншалгын найн дадал зохёолой анализ хэлгын уедэ текстдээ оло дахин бусан уншаһанай ашаар олгогдохо. Текст дабтан уншалга аналитическэ зорилгонуудтай байха, тиимэхээ багшын табиһан асуудалнууд болон даабаринууд тэрээндэ хандангуй харюусахын аргагуйгөөр зохёогдоһон байха. Уншалгын дадал нарижуулга хүүгэдэй ажаябуулгын эрилтэ хэлгэһэнһээ дулдыдаха. Хэрбээ грамотада хургалгын, мун тэрэнэй удаадахи «Уншаха ном» уншалгын уенуудтэ уншалгын ябасада анхарал хандуулагдабан байгаа наа, литературна уншалгын хэшээлнүүдтэ зохёол гуйсэд ойлгохо ябадал хангагдана.

Уран зохёолнуудыг эхин хургуулида уншуулжа хургалга тон орёо, хушэр хэрэг, юундэб гэхэдэ литература — интеллектуальна искусство мун. Тиимэхээ уран зохёолдо зуб хандаса хүмүүжүүлжэ, зохёолнуудыг урмашан уншуулжа хургаха. Уншалгын хэшээлнүүдтэ хурагшадай зохёохы шадабари хугжөөхэ, поэзиин минуткануудыг унгэргэхэ, жэнхэни уншалга шагнуулха, өөһэдтэнь литературна текст зохёолгохо, уран зохёолой ургэлжэл найруулуулха, зохёолдо шэнэ геройнуудыг нэмэжэ, сюжедыень ондоо болгуулха г.м.

Бүлэгүүд болон теэмэнүүдыг үзэхэ түсэблэлгэ. 2 класс.

№	Программаар уншагдаха зохёолнууд	Түрэлхи хэлээр шадабари (предметные)	Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари,оршон шудалха шадабари, харилсаха (метапредметные)
		1 четверть 18 ч	

1	Мэндэ амар хургуули!	1	Эрдэм уханай удха шанар ойлгуулха Буряд хэлээ шудалха, сэгнэжэ, хүгжөөжэ ябаха эрмэлзэл түрүлхэ	<i>Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари</i> (ре УУД): - багшатаяа хамта хэшээлэйнгээ зорилго та - хэшээлдээ юу хэһэнээ хойно хойноһоонь т - юу хэхэ гээшэбиб гэжэ уридшал (прогнозировать); - багшын угһэн тусэбөөр, алгоритмаа
	Түрэлхи хэлэн- түрэхэн дайда.	2	Тоонто нютагаа	шадаха. <i>Орион тойронише шудалха шадабари</i> (пози
2	Түрэлхи хэлэн	1	мэдэжэ,	УУД):
3	Түрэл нютагай татаса. С. Бабуев.	1	тэрээгээрээ омогоржо шадаха болгохо	- номоор худэлхэ (номой гаршагай тэмдэгуудэй уургэ ойлгохо); багшатаяа болон нухэдтээ хамта дун гаргаха; - угөөр хэлэгдэхэн ойлгосо схемэ, табли болгохо, тиин һөөргэнь модель соо харуулаа угөөр хэлэхэ; - текстын удха дамжуулха. <i>Харилсаха шадабари</i> (коммуникативные УУ - өөрынгөө <i>һанаа</i> бодол аман хэлэлгээ багахан текст зохёожо, бэшэгэй хэлэлгээр хару - хоёр хоёроороо, булэг булэгөөр худэлх олон ондоо «тушаал» бээ дээрээ абаха:
	Хэшээгээр баян намар.	4		
4	Бургааһан түүдэг. Б-Б. Намсарайн.	1	Уран гоёор зураглан харуулһан алтан намарай үзэгдэлнүүд тухай ойлгуулха	<i>Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари</i> (ре УУД): - багшатаяа хамта хэшээлэйнгээ зорилго та - хэшээлдээ юу хэһэнээ хойно хойноһоонь т - юу хэхэ гээшэбиб гэжэ уридшал (прогнозировать); - багшын угһэн тусэбөөр, алгоритмаа
5	Галуудай бусалгаан. Ц-Д. Хамаев.	1	В.Галсановай зохёолдо үндэхэлэн, уншалгын шанар	шадаха. <i>Орион тойронише шудалха шадабари</i> (пози УУД):

			нарижуулха, зохёол сохи геройнуудай абари зан элирүүлхэ	- номоор худэлхэ (номой гаршагай тэмдэгуудэй уургэ ойлгохо); багшатаяа болон нухэдтээ хамта дун гаргаха; - угөөр хэлэгдэһэн ойлгосо схемэ, табли
6	Намар. А. Жамбалон.	1	Алтан намарай үзэгдэлнүүд тухай ойлгуулха	болгохо, тиин һөөргэнь модель соо харуулаа угөөр хэлэхэ; - текстын удха дамжуулха.
7	Онсодхолой хэшээл	1	Нурагшадай мэдэсэ, шадабари, дадал элирүүлхэ	<i>Харилсаха шадабари</i> (коммуникативные УУ - өөрынгөө <i>hanaa</i> бодол аман хэлэлгээ багахан текст зохёожо, бэшэгэй хэлэлгээр хару - хоёр хоёроороо, булэг булэгөөр худэлх олон ондоо «тушаал» бэе дээрээ абаха: уд даабари дуургэгшын, бэшээшын г.м.
	Хүн байгаалин үрэ.	6		
8	Арсалдаан. Д. Шагнаева.	1	Ажабайдалай үйлэ ябаса тухай хөөрэлдэхэ	<i>Бээе гуримиуулаад ябаха шадабари</i> (ре УУД): - багшатаяа хамта хэшээлэйнгээ зорилго та - хэшээлдээ юу хэһэнээ хойно хойноһоонь т - юу хэхэ гээшэбиб гэжэ уридшал
9	Хуһан ба хасуури. И. Калашников.	1	Текст сооһоо тон щухала зүйлыень илгуулжа хургаха	(прогнозировать); - багшын угэһэн тусэбөөр, алгоритмаа шадаха.
10	Булаг. Б-Б. Намсарайн.	1	Аршаан булагууд тухай ойгохо	<i>Оршон тойронише шудалха шадабари</i> (поз УУД): - номоор худэлхэ (номой гаршагай тэмдэгуудэй уургэ ойлгохо);
11	Зүгын бүлэ. Ц. Номтоев.	1	Рассказ тухай түрүүшын юрэ хирын ойлгосо бүрилдүүлхэ	багшатаяа болон нухэдтээ хамта дун гаргаха; - угөөр хэлэгдэһэн ойлгосо схемэ, табли болгохо, тиин һөөргэнь модель соо харуулаа угөөр хэлэхэ; - текстын удха дамжуулха.
12	Нютагаймнай сэсэгүүд. Ц-Д. Будаев. Нютагаймнай шубууд. Ц-Д. Будаев.	1	Нютагамнай ямар сэсэгүүд, шубууд бииб	<i>Харилсаха шадабари</i> (коммуникативные УУ

13	Онсодхолой хэшээл	1	Хүн – байгалийн үри гэгдэн темэ дабтаха	<ul style="list-style-type: none"> - өөрынгөө <i>hanaa</i> бодол аман хэлэлгээ багахан текст зохёожо, бэшэгэй хэлэлгээр харуулах - хоёр хоёроороо, булэг булэгөөр худэлх
	Хүн болохо багаһаа.	5		<ul style="list-style-type: none"> олон ондоо «тушаал» бэе дээрээ абаха: удхуу даабари дуургэгшын, бэшээшын г.м.
14	Хүбүүхэн хүсэл. Ц. Цыдыпова	1	Эдир наһанай хүүгэдэй хүсэл эрмэлзэл тухай хөөрэлдэхэ	<p><i>Бэеэ гуримшуулаад ябаха шадабари</i> (рецензия УУД):</p> <ul style="list-style-type: none"> - багшатаяа хамта хэшээлэйнгээ зорилго тавих - хэшээлдээ юу хэһэнээ хойно хойноһоонь тавих - юу хэхэ гээшэбиб гэжэ уридшалга тавих (прогнозировать); - багшын угһэн тусэбөөр, алгоритмаар хэлэлгэеэ шадаха.
15	Хэн һайн, хэн мууб? Ц-Д. Дондокова..	1	Юун һайн, юйн мууб гэжэ ойлгуулха	<p><i>Оршон тойронише шудалха шадабари</i> (позиция УУД):</p> <ul style="list-style-type: none"> - номоор худэлхэ (номой гаршагайг тэмдэгуудэй уургэ ойлгохо); багшатаяа болон нухэдтээ хамта дун гаргаха; - угөөр хэлэгдһэн ойлгосо схемэ, таблиц болгохо, тиин һөөргэнь модель соо харуулааг угөөр хэлэхэ; - текстын удха дамжуулха.
16	Та. Ж. Балданжабон.	1	Аха хүниие хүндэлхэ ёһо ойлгуулха	<p><i>Харилсаха шадабари</i> (коммуникативные УУД):</p> <ul style="list-style-type: none"> - өөрынгөө <i>hanaa</i> бодол аман хэлэлгээ багахан текст зохёожо, бэшэгэй хэлэлгээр харуулах - хоёр хоёроороо, булэг булэгөөр худэлх
17	Аягуй ушар. Б. Санжин.	1	Хүн ямар ушарта орохо байнаб гэжэ ойлгуулха	<ul style="list-style-type: none"> олон ондоо «тушаал» бэе дээрээ абаха: удхуу даабари дуургэгшын, бэшээшын г.м.
18	Дохолон хүн. Д. Ошоров.	1	Аха хүниие хүндэлжэ, тоожо ябаха	<ul style="list-style-type: none"> олон ондоо «тушаал» бэе дээрээ абаха: удхуу даабари дуургэгшын, бэшээшын г.м.
		2 четверть 14ч		
	Аман үгын абдарһаа	7		
19	Мэхэтэй петух.	1	Арадай аман зохёол	<i>Бэеэ гуримшуулаад ябаха шадабари</i> (рецензия)

19			тухай юрэ хирын ойлгосо	УУД): - багшатаяа хамта хэшээлэйнгээ зорилго та - хэшээлдээ юу хэһэнээ хойно хойноһоонь - юу хэхэ гээшэбиб гэжэ уридшал (прогнозировать); - багшын угэһэн тусэбөөр, алгоритмаа
20	Үгытэй үншэн басаган.	1	Энэ онтохон гурбан нзын онтохонуудай алиндань орохоб гэжэ ойлгохо	шадаха. <i>Оршон тойронише шудалха шадабари</i> (позв УУД): - номоор худэлхэ (номой гаршагай тэмдэгуудэй уургэ ойлгохо); багшатаяа болон нухэдтээ хамта дун гаргаха; - угөөр хэлэгдэһэн ойлгосо схемэ, табли болгохо, тиин һөөргэнь модель соо харуулаа
21	Һарада гараһан һайхан басаган.	1	Шэнэ янзын онтохотой танилсуулха	угөөр хэлэхэ; - текстын удха дамжуулха. <i>Харилсаха шадабари</i> (коммуникативные У
22	Хитаахан хүбүүн	1	Геройнуудай характеристикэ үгэхэ	- өөрынгөө <i>һанаа</i> бодол аман хэлэлгээ багахан текст зохёожо, бэшэгэй хэлэлгээр хару - хоёр хоёроороо, булэг булэгөөр худэлх олон ондоо «тушаал» бэе дээрээ абаха: уд даабари дургэгшын, бэшээшын г.м.
23	Гурбан таабари	1	Ямар онтохонуудта ороноб	<i>Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари</i> (ре УУД):
24	Аргатай түлешэн.	1	Юундэ энэ онтохон иимэ нэрэтэйб	- багшатаяа хамта хэшээлэйнгээ зорилго та - хэшээлдээ юу хэһэнээ хойно хойноһоонь - юу хэхэ гээшэбиб гэжэ уридшал (прогнозировать); - багшын угэһэн тусэбөөр, алгоритмаа
25	Таабаринууд. Онһон үгэнүүд	1	Буряад арадай таабаринуудтай, онһон үгэнүүдтэй танилсуулха	шадаха. <i>Оршон тойронише шудалха шадабари</i> (позв
	Үбгэн буурал үбэлнэй.	7		
26	Үбэл. Б-Ж. Гармажапов. Саһан. Ц-Б. Бадмаев.	1	Жэлэй дүрбэн саг тухай ойлгуулха	УУД): - багшатаяа хамта хэшээлэйнгээ зорилго та - хэшээлдээ юу хэһэнээ хойно хойноһоонь - юу хэхэ гээшэбиб гэжэ уридшал (прогнозировать); - багшын угэһэн тусэбөөр, алгоритмаа
27	Түрүүшын саһан. Ц-Д. Дондогой	1	Зохёолтой танилсуулха	шадаха. <i>Оршон тойронише шудалха шадабари</i> (позв
28	Һонирхолтой асуудал. Г. Бадмаева.	1	Нюур нюураар уншаха шадабари бүридүүлхэ	УУД): - номоор худэлхэ (номой гаршагай тэмдэгуудэй уургэ ойлгохо);

29	Үбэлэй ааша. К. Ушинский.	1	Үбэл ямаар аашануудыг гаргаж гэж ойлгохо	багшатая болон нухэдтээ хамта дун гаргаха; - угөөр хэлэгдээн ойлгосо схемэ, таблица болгохо, тийн һөөргэнь модель соо харуулааг
30	Босоогоо алдаһан Булад. Д. Ошоров.	1	Юундэ Булад боосоогоо алдааб	угөөр хэлэхэ; - текстын удха дамжуулха. <i>Харилсаха шадабари</i> (коммуникативные УУД)
31	Хасуури. Г. Чимитов.	1	Поэт үбэлэй ямар хаһа тухай бэшэнэб	- өөрынгөө <i>һанаа</i> бодол аман хэлэлгээ багахан текст зохёожо, бэшгэй хэлэлгээр харуулааг - хоёр хоёроороо, булэг булэгөөр худэлхэ
32	Ёлкын дэргэдэ. Ш. Нибуев.	1	Үбэл тухай зураглан хөөрэлдөөн	олон ондоо «тушаал» бэе дээрээ абаха: удха даабари дуургэгшын, бэшээшын г.м.

	3 четверть			
	Үхибүүдэй дуратай уран зохеолшод.			
33	Х. Н. Намсараев. Уран хуугэд. Манай нютаг	1	Х. Н. Намсараевай тобшо набтар, зохёохы зам тухайнь юрэнхы мэдээ үгэхэ	<i>Бээе гуримшуулаа</i> (регулятивные УУД): - багшатая хамта хэлэлгээ - хэшээлдээ юу хэлэлгээ тоолохо; - юу хэхэ гээшэбиб (прогнозировать); - багшын үгэһэн тусэб
34	Б. Д. Абидуев. Эхин тэмдэг. Мура багша.	1	Онтохон юун тухайб ойлгохо	шадаха. <i>Оршон тойронши</i> (познавательные УУД): - номоор худэлхэ (тэмдэгүүдэй уургэ ойлгохо)
35	Ц-Б Бадмаев. Убэл ерэбэ. Харагты энээхэн хубуе.	1	Автор үбэлэй байгааһие ямар үгэнүүдээр зурагланаб гэжэ ойлгуулха	багшатая болон нухэдтээ хамта дун гаргаха; - угөөр хэлэгдээн ойлгосо модель болгохо, тийн харуулаатай ойлгосо угөөр хэлэхэ; - текстын удха дамжуулха. <i>Харилсаха шадабари</i> (коммуникативные УУД)
36	Ц-Д Дондокова. Сабан хугжэм. Сабан баабхайн гомдол.	2	Ц-Д Дондоковагай набтартай болон зохёохы замтайн танилсуулха, шүлэгэй эмоциональна тональность абяа дамжуулһан аялган болон хашалгануудаар ойлгуулха	
37	Г.Г. Чимитов. Сухалтай хубуун. Нютаг	1	Г.Г. Чимитовай набтартай болон зохёохы замтайн танилсуулха, шүлэгэй эмоциональна тональность абяа дамжуулһан аялган болон	

			хашалгануудаар ойлгуулха	- өөрынгөө <i>hanaa</i> бод
38	Э.Ч. Дугаров. Мини гулгэн. Урэнэл.	1	Буряад арадай найдэрэ тухай	багахан текст зохёожо, бэ - хоёр хоёроороо, б тиихэдээ олон ондоо «т ударидогшын, даабари ду
	Сагаалгананай найдэр саг уедэ мандаха болтогой			
39	Сага нараар... М. Чойбонов. Сагаалган тухай.	1	Сагаалганай ёно гурим тухай ойлгохо	<i>Бэеэ гуримшуулаа</i> (регулятивные УУД): - багшатаяа хамта хэш - хэшээлдээ юу хэш
40	Сагаалганай Байндэрөөр! А. Доноев.			тоолохо; - юу хэхэ гээшэбиб
41	Сагаалганай бэлэг. Г. Бадмаева. Бу мартая. В. Намсараев.	1	Ёно заншал мэдэхэ	(прогнозировать); - багшын угээн тусэ шадаха. -
	Арадай баялиг - табан эрдэни.			
42	Табан хушуу мал. Г. Чимитов.. Унган. Г. Дашабылов.	1	Драматическэ зохёол тухай ойлгохо, эжэл хани нүхэдэй эбтэй тухай хургаал	<i>Бэеэ гуримшуулаа</i> (регулятивные УУД): - багшатаяа хамта хэш - хэшээлдээ юу хэш
43	Тэмээн. Б. Цыренов. Ботогон Ж. Лодой.	1	Табан хушуу мал тухай ойлгосо	тоолохо; - юу хэхэ гээшэбиб
44	Ухэр. Д. Гомбоев. Тугал. Ж. Лодой			(прогнозировать); - багшын угээн тусэ
45	Табан нухэд. Г. Чимитов.	7		шадаха. <i>Оршон тойронше</i> (познавательные УУД): - номоор худэлхэ (п тэмдэгуудэй уургэ ойлго багшатаяа болон нухэдтэ

				- угөөр хэлэгдээн модель болгохо, тиин харуулаатай ойлгосо угөө -
	Буряд нааданууд	1	Буряд нааданууд	
46	Хатар наадан. Ж. Зимин.Бухэ барилдаан тухай. Ц. Номтоев. Бухэ барилдаан. нур харбаан. Ц. Номтоев	1	Эрын гурбан надатай танилсуулха, эхин мэдэсэ үгэхэ, ажабайдалай үйлэ- ябаса болон тэрэниие уран зохёол соо зураглан харуулһаниие	<i>Бэээ гуримишуулаа</i> (регулятивные УУД): - багшатаяа хамта хэш - хэшээлдээ юу хэл тоолохо; - юу хэхэ гээшэбиб (прогнозировать); <i>Орион тойрониие</i> (познавательные УУД): - текстын удха дамжу <i>Харилсаха шадабари</i> (- өөрынгөө <i>hanaa</i> бод багахан текст зохёожо, бэ - хоёр хоёроороо, б тиихэдээ олон ондоо «т ударидогшын, даабари ду
47	Мори урилдаан тухай. Ц. Номтоев.	1	ойлгуулха	
48	Шагай наадан. Л. Линховоин. Шагай. Ц-Д Дондогой			
49	. Шатар	1		
50	Бумбэгэ. Г. Дашибылов. Каток. Ц. Бадмаев			
51	Айлшан хабар Хабар ерэбэ. Ц.Цыдыпова. Хабарай эхин Б. Абидуев. Хабар Ц. Бадмаев.		Хабарай боложо байһан үзэгдэлнүүдые, энэ сагта байгалиин амидарын нэргэнэ.	
52				
	Бэлэг Г.Бадмаева Эжымни гамтайхан. Ц-Д. Дондогой		Уласхорондын эхэнэрнүүдэй һайндэр	
53	Шубуунай бусалгын болзор. Ц. Цыдыпова.		Шубууд юундэ өөр өөрын бусадаг болзортойб?	

	4 четверть			
54	Юрий Гагарин - дэлхэй дээрэхи эгээн туруушын космонафт. Д. Ошоров.	1	Замбуулин гэшээмнай ямар байдаг?	Бээе гуримшуулаа (регулятивные УУД):багт
55	Гал могой жэл. Ц-Ж Жимбиев. Илалта. Ц. Номтоев.	2	Зохёолтой танилсуулха, Эсэгэ ороноо хамгалгын Агууехэ дайн тухай ойлгуулха	зорилго табиha;хэшээлд хойноhoонь тоолохо;юу уридшалан хэлэхэ (прогн тусэбөөр, алгоритмаар ху
56	Батын убгэн баабай. Ц. Номтоев. Хушөө	1		Харилсаха шадабари (- өөрынгөө hанаа бод
	Литературна онтохонууд	1	Литературна онтохонууд тухай ойлгосо үгэхэ	багахан текст зохёожо, бэ
57	Тэхэ Бабанын туухэ. Б Абидуев	2	Геройнуудта характеристикэ үгэжэ, хэрэгтэй хэнэг текст	- хоёр хоёроороо, б
58	Уран дархан. Ф. Цыренжапов.	1	сооhoо оложо хургаха, уран уншалгын дадал нарижуулха,	тиихэдээ олон ондоо «т ударидагшын, даабари ду
59	Хунэй нухэр. Ш. Нимбуев.	1	хурагшатай үгын нөөсэ	
60	Бууралхан буряад оромной.	1	элбэгжүүлхэ, гүйсэдхэхэ зорилго элирүүлхэ	
61	Бурядни М. Чойбонов	1		
62	Агамни. Ц. Цыдыпова.	1		
63	Усть-Орда. М. Хамгушкеева	1		
64	Улан-Удэ. Д. Дамбаев	1		
65	Шамда, Байгал! Т. Мархаева	1		
66	Буряад нютагууд тухай бадагуудай баглаа Буряад орон. Ц-Ж. Жимбиев.	1		

Литературна уншалга. (3класс)

Нуралсалай жэлэй һүүлдэ 3-дахи классай һурагшад иимэ мэдэсэ ба дүй дүршэлтэй болоһон байха ёһотой:

Литературна уншалгын шухала зорилго хадаа үхибүүдые уран үгэдэ, уран зохеолдо дуратай, тэрэниие уншаха дүй дүршэлтэй болгон хүмүүжүүлхэ, үхибүүд бага наһандаа түрэлхи хэлэнэйнгээ баялигтай, илангаяа уран үгын удха шанартайтанилсажа, бэеэ даагаад уран зохеолнуудые саг үргэлжэ уншаха дадалтай болохо ёһотой

3-дэхи классай программа соо түрэл һайхан Буряад нютаг, тэрэнэй баялиг, табан хушуу мал, тэрэнэй олзо хэшэг, буряад арадай ёһо заншал, түрэл гарал ба гал гуламта, арадай һайндэр –сагаалган, үхибүүдэй нааданууд, бэеэ зүбөөр абажа ябалга, сээрлэхэ ёһо гурим тухай уран зохеолнууд гол һуури эзэлхэ болоно.

Эхэ байгааһияа хүндэлхэ ба гамнаха гурим, ёһо, нютагай зэрлиг амитад, шубууд ба тэдэнэй ажамидарал, буряад арадай ёһо заншалнууд сэсэн һургаал заабаринууд, арад зоной һайндэрнүүд, Буддын шажанай түүхэхээ, «арбан сагаан буян» ба «арбан хара нүгэл» тухай статьянууд, расказууд, онтохонууд, шулэгүүд, дуунууд оруулагдахаар хараалагдана.

Үхибүүдтэ зорюулан бэшэдэг буряад болон бэшэшье арадуудай уран зохеолшодой зохеолнуудтай танилсаха.

Тиихэдэ арадай аман зохеолһоо онтохонууд, үльгэрнүүд, оньһон ба жороо үгэнүүд, таабаринууд, программада олоор оруулагдаха болоно.

Гурбадахи классай һурагшад ойлгон уншаха зуураа текстынгээ ябаса, тогтолго аянгыень зүбөөр хэрэглэхэ дадалтай болохо. һурагшад абяагүйгөөр ба шангаар уншаһан тухайгаа багшын табихан асуудалнуудта гуйсэд дүүрэн харюу үгэжэ шадаха.

Туд класста һурагшадай уншалгын эрилтэ улам дээшээ болохо ёһотой. Уншаһан текстынгээ удхыень ойлгон , нэгэ жэгдээр, уран гоеор , үгэнүүдые бүхэлээрнь уншаха шадабаритай болоһон байха (жэлэй һүүлдэ 60-70 үгэ минута соо).

Логическа сохилто ба мэдүүлэлнүүдэй хоорондохи зогсолто баримталан уншалга.уншаһан текстынгээ удхые аянгатайгаар харуулжа шадаха.

Расказ соохи үйлын һубарил оложо шадаха. Уншаһан текстые өөрынгөө аргаар хубинуудта хубаажэ шадаха.

Уншаһан текстынгээ удхые, илангаяа басниин удхые ойлгоод, тобшохоноор, хэлэжэ үгэхэ. Үйлэдэгшэ нюурнуудые, байгааһи, үйлэ харуулһан үгэнүүдые, мэдүүлэлнүүдые текст сооһоо өөрөө оложо шадаха.

Уран зохиолын жанруудад зарим онсо илгээнүүдэд практик танилгалга:
онгохон сохи жэгтэй, гайхамшагтай юмэнууд тухай, басни сохи нюурнууд ондоо
удхатайгаар хэлээн басниин удха узуур тухай , шулэгүүдэй онсо илгаа (ритм,

аллитерации, рифмэ) тухай нурагшад уншаһанаа хубинуудта хубааж, өөһэдөө тусэб табяад, текстээ тобшоор түүбэрилэн хөөрэжэ шадаха дадалтай болохо.

Уншалгын хэшээлэй ехэнхи сагынъ текст уншалгада, тэрээн дээрэ хүдэлэлгэдэ зорюулагдаха. Уншалгын урда тээ хэгдэхэ хөөрэлдөөн хадаа хэшээл соо уншагдаха материалай удхатай нягта холбоотой байха ёһотой.

Уншалгын хэшээлдэ үхибүүдэй хараһан , мэдэхэ юумэнууд хэрэглэгдэжэ , тэрэниие үргэдхэхын тула багша хадаа байгаалиин үзэгдэлнүүдые , олониитын ажабайдалые , хүн зоной ажал хүдэлмэриие саг уүргэлжэ ажаглаха худэлмэри ябуулжа байха зэргэтэй.

Уншалга ба хэлэлгэ хугжөөлгэ.

Буряад арадай аман зохёолһоо онтохонууд, үльгэрнүүд, оньһон үгэнүүд, таабаринууд. Элдэб арадуудай онтохонууд.

Түрэл һайхан тоонто нютаг, табан хушуу мал, тэдэнэй олзо хэшэг, түрэл гарал, гал гуламта, арадай ёһо заншал, арад зоной һургаал ба һайндэрнууд, нааданууд. Үхибүүдэй һайхан хэрэгүүд тухай расказууд, оньһон үгэнүүд, таабаринууд.

3-дэхи классай һурагшад текст дээрэ хүдэлхэдөө, хэлэлгэ хугжөөлгөөр иимэнүүд шадабари ба дуршэлтэй болохо ёһотой болоһон байха:

Түрүүшын классуудта оложо абахан уншалгын дүршэлые улам һайжаруулха, ямаршые текстын аянга баримталан, зүбөөр, уран гоёор, түргөөр, алдуугүйгөөр уншадаг болохо;

Гэртээ бээ даагаад уран зохёолнуудые уншаха дүршэлтэй боложо шадаха;

Уншаһан зохёолойнгоо нэрыень, авторыень, гол геройнуудыень тусхай дэбтэр дээрэбэшэжэ һураха.

Текстын хубинуудай удхын холбоо ба хойно хойнохоо болоһон үйлые өөрөө оложошадаха. Уншаһан текстдээ түсэб табижа шадаха.

Үйлэдэгшэ нюурнууд тухай һанамжаяа текст соогоо оложо, тэдэнэй хэрэг ябадалыесэгнэжэ шадаха;

Уншаһан юумэнэйнгээ гол удхые өөрынгөө үгөөр хөөрэхэ, текст соохи үгэнүүдэионсо илгаае ойлгожо абаад, хэлэлгэ соогоо хэрэглэхэ шадабаритай болохо.

Уншаһан материалайнгаа гол удхые өөрөө хэлэжэ, текст соохи үгэнүүдэй онсо удхыень ойлгожо шадаха;

Үйлэдбэрилэгшэ нюурнуудые, байгаалие тодорхойлон, зураглан харуулһан, үгэнүүд ба мэдүүлэлнүүдые текст соогоо олохо дуршэлтэй болоһон байха.

Хэшээлдээ «Түрэлхи хэлэн»: Үндэһэн буряад һургуулиин 3-дохи класста
уншаханом баригдана. Авторнууд: Содномов С.Ц., Жамбалова Д.П., Дулмаева
Б.-Х. О. 3-дохи

класс.- Улаан – Үдэ, «Бэлиг» хэблэл,2012 он; Буряад Республикын Һуралсалай болон эрдэм ухаанай министерство баталһан.

«Түрэлхи хэлэн» гэхэн номой удха

Гурбадахи класста үзэгдэхэ Һуралсалай «Түрэлхи хэлэн» номууд соо оруулагдаһан уран зохёолнууд, аман зохёолнууд бага наһанай Һурагшадай хүгжэлтын психологическа онсо өөрэ зүйлнүүд, тэдэнэй оршон байдалые эзэмдэн ойлгохо эрмэлзэл, ухаан бодолой, мэдэрэлэй хүгжэлтэ хараада абтаһан байха.

Уншаха номой гол дотоо удхань дээдэ хэмжээнэй элдэб жанрай уран зохёолнууд болоно. Тэдэнэй авторнууд гэбэл: буряад литературынын классигууд Х.Намсараев

,Б.Абидуев, Б.Базарон, Ж.Тумунов, Н.Дамдинов, Ж.Балданжабон, Ч.Цыдендамбаев, Ц.Номтоев, мунөө усын буряад литературынын уран зохоолшод М.Чойбонов, А. Доноев, Г.Дашабылов, Г.Чимитов, Г.Бадмаева, Ц.Дондогой, Э.Манзаров, Э.Дугаров, Ж.Юбухаев, г.м. болоно.

Һурагшадай жэнхэни буряад хэлэеэ үзэхэ эрмэлзэл, һонирхол эдэбхижүүлхэ, тэдэнэй ухаан бодол хугжөөхэ зорилтойгоор гурбадахи классай «Түрэлхи хэлэн» номууд соо буряад арадай аман зохёолой абдарһаа онтохонууд, таабаринууд, онһон үгэнүүд, үрэлнүүд оруулагдаһан байна, гэхэтэй хамта Һуралсалайнгаа методическэ хусэд суглуулбариин гол шэглэл баримталжа гурбадахи классай Һурагшад Россиин болон гадаада зүүн зүгэй арадуудай онтохонуудтай танилсана.

«Түрэлхи хэлэн» программын гол бүлэгүүд:

Мэндэ амар,Һургуули! – 1 час (1 хуби)

Түрэлхи нангин хэлэмнай, түшгэһэн нангин нюотагнай

– 3 час Арадай аман зохёолнууд алтанһаа үнэтэй

булашамнай –3час Хүн болохо багаһаа – 3 час

Үльгэрнүүд – 6 час

Буряад арадай һайндэр – Сагаалган - 7 час

(2 хуби)Буряад уран зохёолой эхи табигшад

– 5 час

Үхибүүдэй дуратай уран зохёолшод

– 5 часЛитературна онтохонууд – 1

час

3 классай түрэлхи хэлээр календарна-тематическа түсэб

№	Хэшээлэй темэ	Үгтэһэн саг
---	---------------	-------------

Мэндэ амар,хургуули! – 2 час (1 хуби)		
1	Амар мэндэ манай хургуули!	1
2	Һайн даа, хургуулимнай! Г. Чимитов	1
Түрэлхи нангин хэлэмнай, түшэһэн нангин нютагнай – 13 час		
3	Хэлэмнай. Б – Б Намсарайн	1
4	Түрэл буряад хэлэмни. Д-Н.Халхаров	1
5	Эхэ нютаг. Б. Батоев	1
6	Актриса болохоб. Д. Ошоров	1
7	Эхэ ором! Ц-Д. Дондокова	1
8	Буряад орон. Д. Жалсараев	1
9	Аглаг һайхан Буряад оромнай Г.Башкуев	1
10	Улаан – Үдэ Ц – Б. Бадмаев	1
11	Улаан – Үдэ. А. Бадаев	1
12	Байгалаа гамная! А. Бадаев	1
13	Байгал далай тухай домог Ц-Ж. Жимбиев	1
14	Үбэсэ үлбгэрэй һайхан орон	1
15	Усть Орда	1
Арадай аман зохёолнууд алтанһаа үнэтэй булашамнай – 10 час		
16	Буряад арадай онтохонууд. Тэнэг шоно.	1
17	Хуурша хүбүүн.	1
18	Одхон хүбүүн	1
19	Ерэнтэй сэсэн Далантай тэнэг хоёр.	1
20	Хүлһэншэ хүн	1

21	Таабаринууд. Хэрэгсэлнүүд тухай Онъһон үгэнүүд. Шалгалтын ажал	1
22	Амитад, шубууд, ургамалнууд тухай	1
23	Онъһон үгэнүүд. Эхэ орон тухай	1
24	Нүхэсэл, үнэн сэхэ ябадал тухай	1
25	Жаргал, зоболон тухай	1
2 четверть		
Уран шүлэгэй долгин дээрэ – 4ч		

26	Зундаа. Б. Базарон	1
27	Намар . Г. Дашибылов	1
28	Шара набшын халуун. А. Жамбалон	1
29	Намар. Д. Мадасон	1
Хүн болохо багаһаа – 5 час		
30	Гахай ба шаазгай (басни) Э. Манзаров Алтанхан хурьган Ж. Балданжабон	1
31	Шулуутайн Будамшуу Ц – Б. Бадмаев	1
32	Дэбтэрэй гомдол. Б – Б. Намсарайн	1
33	Соохорхон инзаган Ц. Шагжин,	1
34	Эхын захяа Ц. Шагжин, Алтан хараасгай Д.Цырендашиев	1
Уран шүлэгэй долгин дээрэ – 4ч		
35	Амар сайн. Ж. Зимин	1
36	Эдир хонишон.А. Жамбалон	1
37	Эдир залуу үетэндэ. А. Жамбалон	1
38	Үгэдөө хүрэхэ. Ц-Д. Дондокова	1

Үльгэрнүүд

– 4 час

39	Шонье мэхэлһэн Шандаган А. Тороев	1
40	Шаазгай баабгай хоёр А. Тороев	1
41	Будамшуу А. Шадаев	1
42	Үншэн хүбүүн А. Шадаев. Шалгалтын ажал	1

	Уран шүлэгэй долгин дээрэ – 4ч	
43	Үбэлэй үдэр. Г. Чимитов	1
44	Далитай үхибүүд. Ч-Р. Намжилов	1
45	Санацан. Ш. Нимбуев	1
46	Ёлкын дуун.Ц-Ж. Жимбиев	1
3 четверть		
Буряд арадай найдэр – Сагаалган - 9 час (2 хуби)		
47	Сагаан харын шэнээр. Сагаалган тухай.Э. Дугаров.	1
48	12 жэлнүүд. М. Батоин	1
49	Угтамжын дуун. Ш. Нимбуев	1
50	Сагаалган («Харгымнай эхин» гэхэн туужаһаа хэхэг). Г-Д.	1

	Дамбаев	
51	Морин эрдэни.	1
52	Шагжын хула (туужаһаа хэхэгүүд) Ц. Номтоев	1
53	Табан хушуун түл. Б – Б. Намсарайн	1
54	Минии табан нүхэд. Г. Дашабылов	1
55	Г. Дашабылов «Хурьган», «Унаган»	1
	Уран шүлэгэй долгин дээрэ – 5ч	
56	Бага наһанайм дурсалга. Б. Дашанимаева	1
57	Һэеы гэр. Ц. Жамбалов	1
58	Аяга сай. Ц-Ж. Жимбиев	1
59	Үүр сайтар галаа унтараангуй. Д. Улзытуев	1
60	Харгы дээрэ. Э. Дугаров	1
Буряд уран зохёолой эхи табигшад – 7 час		
61	Үри нэхэбэри. Х. Намсараев,	1
62	Үүлэн. Б.Д. Абидуев	1
63	Хаан хуша. Ц – Д. Дондокова	1
64	Эбтэй хаа, хүсэтэй (басни). Ш. Нимбуев	1
65	Шандаган бүргэд хоёр. Ц – Д. Дамдинжапов	1
66	Эхэ оромнай найхан даа!.Б. Б. Базарон	1
	Асуудалнууд ба даабаринууд	1
Үхибүүдэй дуратай уран зохёолшод – 6 час		

67	Дондогой зүүдэн. Ц – Б. Бадмаев	1
68	Хараасгайн добтолго. М.М. Осодоев	1
69	Ургыхан. Ч. Ц. Цыдендамбаев	1
70	Аршаанда болоһон ушар Ц.Б.Цырендоржиев	1
4 четверть		
71	Гуурһанай гурбан нюуса. Д. Улзытуев	1
72	Эхэ нюотаг. Ц-Ж. Жимбиев	1
Уран шүлэгэй долгин дээрэ – 6ч		
73	Айлшан хабар. А. Жамбалон	1
74	Хабарай саг. Д-Р. Намжилов	1
75	Би мэдэнэб. Ц-Д. Дондокова	1
76	Энэ үдэр. Г. Чимитов	1

77	Эхын сэдбхэл. С. МахабадароваЭжын.	1
78	Энхэрэлые. Э. Манзаров.	1
Литературна онтохонууд – 5 час		
79	Шаалай Шаанай хоёр. Б. Абидуев	1
80	Шаалай Шаанай хоёр. Б. Абидуев	1
81	Гахайн мэргэн. Н. Намсараев	1
82	Жэргэмэл. Э.Дугаров	1
83	Асуудалнууд ба даабаринууд	1
Уран шүлэгэй долгин дээрэ – 12ч		
84	Амар сайн. Д. Улзытуев	1
85	Байгалияа гамная! Д. Батоболотова	1
86	Алдар. Ц. Дондогой	1
87	Июнь. А. Мангатханов	1
88	Тайгын туужа домог. Ж.Зимин	1
89	Бороохон. Д. Улзытуев	1
90	Хуһан. Ч. Гуруев	1
91	Шубууд. Г. Чимитов	1
92	Сэсэг. С. Дамбаева	1
93	Үглөөгүүр. Ц. Номтоев	1
94	Лагерьята. Б. Бальжинимаев	1

95	Асуудалнууд ба даабаринууд	2
----	----------------------------	---

учебно-методического обеспечения:

- С.Ц.Содномов, Д.П. Жамбалова, Б-Х. О. Дулмаева Түрэлхи хэлэн 1-2хубинууд. 2011
- С.Ц.Содномов, Д.Д.Шойнжонова, Д-Ц.Х. Бадмаева Ажалай дэбтэр 1-2хубинууд, 2012

Список литературы для учителя

- С.Ц.Содномов, Д.П. Жамбалова, Б-Х. О. Дулмаева Ажалай дэбтэр 1-2хубинууд., 2010
- С.Ц.Содномов, «Турэлхи хэлэн», 1-2 хубинууд, 2010
- С.Ц.Содномов методическа дурасхалнууд: Турэлхи хэлэн 3 класс, У-Удэ:
«Бэлиг хэблэл», 2010
- С. Ц. Содномов. Эхин классудта уншалгын зарим асуудалнууд У-Удэ:
«Бэлиг хэблэл», 2010

Литературна уншалга (4 класс)

4 классай түрэлхи хэлэ үзэхэ тобшо тайлбари иимэ журамшуулхан баримта бэшэгүүд дээрэ үндэһэлнэ:

- - Закон Российской Федерации» Об образовании" ФЗ РФ № 273 от 29.12.2012 г.;
- Закон Республики Бурятия "Об образовании" № 240-V от 13.12.2013 г.;
- Приказ Минобрнауки «Об утверждении и введении в действие федерального образовательного стандарта начального общего образования» № 373 от 06.10.2009;
- Приказа Минобрнауки РФ от 26 ноября 2010 г. № 1241 «О внесении изменений в федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования, утвержденный приказом Министерства образования и науки Российской Федерации»;
- Примерная основная образовательная программа начального общего образования, одобренной решением федерального учебно-методического центра (протокол № 1/15 от 08.04. 2015 г.);

ФУП-ай ёһоор буряад хэлэн ба түрэлхи хэлэн хоёрто бүхыдөө 5 час үгтэнэ,

тиимэһээ түрэлхи хэлэндэ 2 час үгтэнэ.

Жэлэй дүүрэхэдэ һурагшадай мэдэсэ ба шадабаринууд.

Түрэлхи хэлээр шадабари (предметные результаты):

- удхаараа ойлгосотой богонихон рассказ, онтохо, шүлэг гү, али басни уншахадаа, зохеолой удхые, гол шухала һанал бодолые, үйлэдэгшэ нюурнуудые, тэдэнэй абари зан, үйлэ хэрэгүүдые ойлгожо абаха;
- уншаһан зохеолойнгоо удхые тайлбарилан хөөрэлдэхэдөө, зохеолой удхын гол шухала ба шухала бэшэ һанал бодолыень илган оложо, зохеолые хубинуудта хубаажа, тэдэнэйнгээ холбоо оложо шадаха;
- рассказ гү, али статьянуудые уншахадаа, үйлэдэгшэ нюурнуудайнь хэһэн хэрэгтэ сэгнэлтэ үгэжэ, тэдэнэй доторхи үйлэ ушарнуудта, геройнуудта характеристикэ үгэхэ дадалтай болохо;
- абяагүйгөөр ба шангаар уншаһан зүйл тухайгаа багшын табиһан асуудалнуудта дүүрэн харюу үгэжэ шадаха;
- уншаһан зүйлөө дэлгэрэнгыгээр ба хурьямжаар хөөрөжэ шадаха;
- шүлэгүүдые, онһон үгэнүүдые, үрелнүүдые, таабаринуудые сээжээр мэдэхэ;
- һуралсалай һүүл багаар минута соо 60-70 үгэ уншадаг болохо;
- уранаар уншалга, хамтадаа хабаадаха зүжэг, нюур нюураар уншалга, хэһэгүүдые сээжээр мэдэхэ;
- уншаһанаа хубинуудта хубаажа, өөһэдөө түсэб табяад, текстээ тобшоор ба түүбэрилэн хөөрөжэ шадаха дадалтай болохо;
- уншаһан юумэнэйнгээ удхые ойлгон, зүбөөр, нэгэ жэгдээр, уран гоеор, үгэнүүдые бүхэлээрнь уншалга;
- логическа сохилто ба мэдүүлэлнүүдэй, текстын хубинуудай хоорондохи зогсолто (пауза) баримталан уншалга;
- өөрынгөө хараһан, дуулаһан юумэн тухай хөөрөжэ шадаха дүршэлтэй болохо.

Үхибүүнэй өөрын хүгжэлтын дүүнгүүд (личностные результаты):

- өөрынгөө сэдхэлэй байдал түрэл хэлэн дээрээ хэлэхэ;
- оршон тойронхи байгаалиин, тиихэдэ хажуудахи хүнүүдэйнгээ байдал ойлгохо, тэдэндэ өөрынгөө хандаса, хүнүүдые дэмжэһэнээ, тэдэндэ туһалһанаа түрэл хэлэн дээрээ харуулха;
- өөрынгөө хэлэ уран, баян, тодо, сэбэр болгохоёо оролдохо;
- тоонтодоо, түрэл орондоо дуратай байһанаа, өөрынгөө хандаса харуулха;
- уншаха, харилсаха дуратай байха;
- бэшэхэ шадабаритай байха, буулгажа бэшэхэ, шагнажа абаад бэшэхэ, өөрөө зохёон

бэшэхэ;

- өөрынгөө сэдхэлэй байдал тухай, тиихэдэ үзэһэн юумэнууд тухайгаа бэшэжэ (эссе жанрын түхэлөөр) харуулха;
- түрэл хэлээ шудалха эрмэлзэлтэй байха;
- өөрынгөө хэһэн ажал сэгнэжэ шадаха.

Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УУД):

- өөрөө хэшээлэй тема хэлэхэ, зорилгыень табиха;
- багшатаяа сугтаа хуралсалай проблемнэ асуудал яажа шийдхэхэ тухайгаа хөөрэлдэн, тусхай түсэб табиха;
- өөрынгөө хэжэ байһан үйлэнүүдые түсэбэй, алгоритмын үйлэнүүдтэй тааруулха, зэргэсуулхэ, тиин өөрынгөө ажаябуулга шалгаха, сэгнэхэ, зүб болгохо;
- өөрынгөө, ондоо хүнүүдэй, классайнгаа ажал тусхай критеринүүдээр шалгаха, хэр зэргэ шадабаритай болобобиб гэжэ элирүүлжэ хураха, критеринүүдые зохёохо;

Оршон тойрониё шудалха шадабари (познавательные УУД):

- текстээр дамжуулагдаһан мэдээсэлнүүдэй янза (виды информации) ойлгохо; юун тухай хэлэгдэнэб, удхань амар бэ, идеянь ямар бэ?
- олон ондоо янзын уншалга хэрэглэхэ;
- ондо ондоо түхэлтэй текстнууд (текст, схема, таблица, зураг) сооһоо өөртөө мэдээсэл олохо;
- үгөөр хэлэгдэһэн ойлгосо схемэ, таблица, модель болгохо, тиин һөөргэнь модель соо харуулаатай ойлгосо үгөөр хэлэхэ;
- анализ, синтез хэхэ;
- шалтагаан хойшолон хоёрой хоорондохол холбоо харуулха, тодоруулан зохёон тогтоохо;
- бодомжолхо.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- хэлэлгын зорилгоһоо дулдыдуулан өөрынгөөһанал бодол аман ба бэшэгэй хэлэн дээрэ харуулха;
- хэлэхэ, харилсаха зорилгоһоо үндэһэлэн, хэрэгтэй сагта монолог гү, али диалог хэрэглэжэ шадаха;
- өөрынгөө һанал бодол, һанамжа хэлэжэ, баталжа шадаха;
- хүнүүдэй хэлэһые шагнаха, ойлгохо, тиин өөрынгөө һанал бодол хубилгахаяа бэлэн байха;
- ажаябуулга эмхидхэхэдээ, хөөрэлдэжэ, хоорондоо хэлсэжэ, нэгэ һанал бодолдо ерэхэ;
- асуудалнуудыё табиха.

II. Һуралсалай курсың бүридэл

Түрэлхи хэлэн түрэхэн дайда

Шүлэгүүд: Буряад хэлэмнай. М. Чойбонов. Сахижа ябая. Э. Манзаров. Буряад орон. Д. Жлсараев. Эхэ нютагай үрээл. Б-Х. Цыренжапова. Байгалаа гамнаял! Д. Хобраков. Байгал далай. З. Гомбожабай. **Рассказууд:** Сэсэгэй үнэр. И. Калашников. Гүлзөөргэнэ. Э. Дугаров. Ой модоной аша туһа. А. Жамбалон. Ерээдүйн нарһад. А. Жамбалон. Ойн барабанша. Г. Дашабылов.

Удха сэсэн аман зохеол урда үеын һургаал захяал

Таабаринууд. Онһон үгэнүүд. Үрээлнүүд. Буряад арадай онтохонууд. Россин арадуудай онтохонууд. Зүүн зүгэй арадуудай онтохонууд.

Уран шүлэгэй долгин дээрэ

Баярмаагай одон. Д. Жалсараев. Харгы. Ш-Х. Базарсадаева. Намар. К. Бальмонт. Хюруу. Д-Х. Цыңгуева. Намар. Ц. Цырендоржиев. Намарай ольбон. Ш. Нимбуев. Таряан. Б. Базарон. Баян ургаса. Ш. Нимбуев. Шубуудай аян. Х. Намсараев. Аянай шубуунай дуун. Б. Базарон.

Литературна онтохонууд

Эрээн гүрөөһэ эмээллэгшэ. Б. Абидуев. Туламтай шоно. Д. Дашинимаев. Зоригтой хоер. Ц. Номтоев.

Уран шүлэгэй долгин дээрэ

Хүлэг минии морин. Ж. Тумунов. Үбэл. Ч-Р. Намжилов. Түрүүшын саһан. Б. Гармажапов. Саһаханууд. Г. Чимитов. Үбэлэй харгы. А. Пушкин. Үбэл. Г. Дашабылов. Елко. Г. Чимитов. Һурга. Б-Б. Намсарайн. Зол талаантай байдаг һайт! А. Жамбалон.

Арадай баатар Гэсэр

Тэнгэришүүлэй хоорондохи дайн. Баатарай газар дээрэ түрэлгэ. Нюһата-Нюургай гэжэ нэрэ хүбүүндэ үгтэбэ. Баатар бэеэ бээлжэ, Гэсэр боложо тодорбо. Гэсэрэй 3-хи һамган. Алма -Мэргэн хатан. Гэсэр орголи эрээн гүрөөһые, Шэрэм-Минаата хааниие, Абарга-Сэсэн мангадхайе бута сохибо. Гэсэр Шара голой хаашуулые дараба.

Сагаалган

Сагаан һарын мэндэ амар! Ц. Батожапов. Сагаалганай магтаал. Ж. Юбухаев. Луу болон бусад амитадай арбан хоер жэлдэ нэрээ үгэхэн тухай. (хитад онтохон). Сагаалган. С. Хүбүүхэйн.

Уран шүлэгэй долгин дээрэ.

Хабар. Д. Узытуев. Хабар. Н. Дамдинов. Эжы, эжы, эжыхэмни. Ц. Цыриторон. Эжы. Ц. Бабуева. Эржэн. Э. Дугаров. Хабсагай. М. Лермонтов. Хуһан. Ц. Номтоев. Хуһахан. А. Уланов. Хуһанай игэ. Ж. Зимин.

Буряад уран зохеолой эхи табигшад

Х. Намсараев. Үншэдэй үхэл. Б. Абидуев. Хабарай үдэшэ. Ч. Цыдендамбаев. Иэргэг нойр.
Ц. Номтоев. Үнэн зүрхэнэйм үгэ үрээл. Алтан гартан. Ашата үбгэн. Ж. Тумунов. Талын
бүргэд.

Баснинууд

Б. Базарон. Арсалдаан. Г. Чимитов. Баабгайн хүбүүн. үнэгэн шоно хоер. Э. Манзаров.
Ўнэгэнэй нургуули. «Барилдааша» баабгай. И. Крылов. Гэрэл ба Нармагшан.

Уран зохеолшод ихибүүдтэ

Ц-Д. Дамдинжапов. Арюухан хүбүүн. Н. Дамдинов. Мартамхай хонишон. Ц-Б. Бадмаев.
Залхуу Шагдар. А. Жамбалон. Дурамбай-херхо нюдэн. Г. Бадмаева. «Гэмтэй гээшэб...».
Ц. Дондогой. Найзгай.

Уран шүлэгэй долгин дээрэ

Наранай туяа. Б. Абидуев. Наран ба хүүгэд. Ц. Цыремпилов. Үглөөгүүр ойдо. Б. Базарон.
Үүлэн. А. Пушкин. Ухаан тухай үгэ. Ч-Р. Намжилов. Улаалзай. Б. Базарон. Саг. Ц.
Жамбалов.

Классһаа гадуур уншалга

III. Тематическэ түсэб

№	Хэшээлэй темэ	үгтэһэн саг
Түрэлхи хэлэн, түрэхэн дайда(5ч)		
1	М. Чойбонов. Буряад хэлэмнай.	1
2	Б-Х. Цыренжапова. Эхэ нэтагай урээл.	1
3	Байгал далай - манай баялиг.	1
4	А. Жамбалон. Ой модоной аша туһа. Дабталга	2
Удха сэсэн аман зохоол, урда үеын һургаал захяал (7ч)		
5	Таабаринууд. Онһон үгэнүүд. үрээлнүүд.	1
6	Онтохонууд. үнэгэнэй хани нүхэсэл. (буряад арадай онтохон)	1
7	Гургалдайн гурбан сэсэн. (бурад арадай онтохон)	1
8	Шадамар Шалхагар хоер	1
9	Эрдэм номой аша туһа. (татар арадай онтохон)	1
10	Үер. (хитад арадай онтохон).Дабталга.	2
Уран шүлэгэй долгин дээрэ (3ч)		
11	Д. Жалсараев. Баярмагай одон	1
12	Б.Базарон. Таряан	2
Литературна онтохонууд (3ч)		
13	Б. Абидуев. Эрээн гүрөөһэ эмээллэгшэ.	2
14	Д. Дашинимаев. Туламтай шоно.	1
Уран шүлэгэй долгин дээрэ (3ч)		
15	Г. Чимитов. Саһаханууд	1
16	Г. Чимитов. Жабар үбгэн	2
Арадай баатар Гэсэр. (4ч)		
17	Тэнгэришүүлэй хоорондохи дайн.	1
18	Нюһата-Нюургай гэжэ нэрэ хүбүүндэ үгтэбэ.	1
19	Гэсэр Шара голой хаашуулые дараба.	2
Сагаалган (3ч)		
20	Ц. Батожапов. Сагаан һарын мэндэ амар!	1
21	Ж. Юбухаев. Сагаалганай магтаал.	2
Уран шүлэгэй долгин дээрэ (5ч)		
22	Хабар тухай шүлэгүүд	1

23	Эжы тухай шүлэгүүд	2
24	М. Лермонтов. Хабсагай.Ц. Номтоев. Хуһан. А. Уланов. Хуһахан. Ж. Зимин. Хуһанай үгэ.	2
Буряад уран зохеолой эхи табигшад (5ч)		
25	Х. Намсараев. Үншэдэй үхэл.	1
26	Б. Абидуев. Хабарай үдэшэ.	2
27	Ч. Цыдендамбаев. Нэргэг нойр.	1
28	Ц. Номтоев. Үнэн зүрхэнэйм үгэ үрээл. Алтан гартан. Ц. Номтоев. Ашата үбгэн.	1
Баснинууд (6ч)		
29	Б. Базарон. Арсалдаан.	1
30	Г. Чимитов. Баабгайн хүбүүн. Үнэгэн шоно хоер.	2
31	Э. Манзаров. Үнэгэнэй хургуули.	1
32	Барилдааша баабгай. И. Крылов. Гэрэл ба хармагшан.	2
Уран зохеолшод үхибүүдтэ (6ч)		
33	Ц-Д. Дамдинжапов. Арюухан хүбүүн. Н. Дамдинов. Мартамхай хонишон.	1
34	Ц-Б. Бадмаев. Залхуу Шагдар. А. Жамбалон. Дурамбай - херхо нюдэн.	2
35	Г. Бадмаева. Гэмтэй бэшэб...	1
36	Ц. Дондогой. Найзгай. Дабталга.	2
Уран шулэгэй долгин дээрэ (4ч)		
37	Б. Абидуев. Наранай туяа. Ц. Цыремпилов. Наран ба хүүгэд. Б. Базарон. Үглөөгүүр ойдо. А. Пушкин. Үүлэн.	1
38	Ч-Р. Намжилов. Уһан тухай үгэ. Б. Базарон. Улаалзай. Ц. Жамбалов. Саг.	2
39	Онсодхолой хэшээл	1
Класснаа гадуур уншалга Хүн болохо багаһаа (7ч)		
40	С. Маршак. Матархай үйлсын Мартамхай Ц. Б. Бадмаев. Шаглай Мэхэ гохын мэргэн ном	1
41	Ц. Б. Бадмаев. Дондогой зүүдэн. Нүхэрнэй хубилшоо	1
42	Ш. Нимбуев. Хэһээгдэһэн Зоригто. Ц. Б. Бадмаев. Энеэдэн ханяадан болоо	1
43	Г. Чимитов. Зүгы эрбээхэй хоер. Ц. Б. Бадмаев. Амаралтын үдэрэй аягүйхэн һонин	1

44	Үбгэн ба поп (Грузин онтохон) Ц-Б Бадмаев. Базардаан	1
45	Үндэһэн буряад нааданууд	2
Арадай аман зохеолһоо (7ч)		
46	Б. Ринчен. Гал тухай домог. Баабгай үнэгэн хоер. Гайхалтай шан	1
47	Барлаг ба ноен. Таряшан ба Тархаас	1
48	Үгытэй хүн. Ууртай хирээ	1
49	Харуу ноен. Алтан сэсэг	1
50	Бодолтой Боохон хүбүүн. Сагаан ханаатай Сандан	2
51	Жэлэй дүн гаргалга	1
		68ч

Учебно-методическое обеспечение:

Бурятская литература. 4 класс. Учебник в 2 частях./ С.Ц. Содномов,

Д.Д.Шойнжонова,

Д-Ц.Х. Бадмаева Улан-Удэ: Бэлиг, 2010.

Ошоров Д.Д. Бурятский язык. Программы бурятских школ, 1-4 классы. - Улан-Удэ: «Бэлиг», 2004

С.Ц. Содномов. Методические рекомендации. Бурятская литература. 4 класс. Улан-Удэ: «Бэлиг», 2010

К.М. Черемисов. Бурятско-русский словарь. М: Издательство «Советская энциклопедия», 1973

Русско-бурятский разговорник. Сост. Т.Б. Тагарова. – Иркутск: Иркут. Ун-т, 2013. - 128с.